

Instytut Pamięci Narodowej

<https://ipn.gov.pl/pl/dla-mediow/dodatki-historyczne-do/105578,Rok-1920-W-obronie-Niepodleglosci-watk-i-podkarpackie-dodatek-prasowy-IPN-Rzeszow.html>
26.02.2026, 20:02

„Rok 1920. W obronie Niepodległości – wątki podkarpackie” – dodatek prasowy IPN Rzeszów w „Życiu Podkarpackim”, „Obserwatorze Lokalnym” i „Sztafecie”

12.08.2020

Przed nami setna rocznica jednego z najważniejszych wydarzeń w historii Polski i świata. Bitwa Warszawska zmieniła bieg wydarzeń, ale też była częścią szeregu straci, które zdecydowały o zwycięstwie w całej wojnie polsko-bolszewickiej.

Symbolem wojny polsko-bolszewickiej jest Bitwa Warszawska. Jednak rok 1920 obfitował w szereg operacji wojskowych, poczynając od Wyprawy Kijowskiej po Bitwę Niemeńską, nie mniej ważnych dla dziejów Polski i Europy. W cieniu „Cudu nad Wisłą” pozostaje także Bitwa Lwowska, tocząca się równocześnie z krwawymi zmaganiem na przedpolach polskiej stolicy. Wielu historyków jest przekonanych, że za chęć zdobycia w tym samym czasie Warszawy i Lwowa, Rosja sowiecka zapłaciła przegraną wojną. Stąd dramatyczne walki pod Lwowem zyskały miano „Polskich Termopili”.

Jedną z najpiękniejszych kart historii Rzeszowszczyzny w XX wieku jest powstanie i działalność Powiatowego Komitetu Obrony Państwa w Rzeszowie, który w najtrudniejszym okresie wojny polsko-bolszewickiej w lipcu i sierpniu 1920 r., gdy Armia Czerwona zbliżała się do Lwowa i Warszawy zajął się mobilizacją społeczeństwa powiatu rzeszowskiego na rzecz obrony świeżo odzyskanej niepodległości pod hasłem „Ojczyzna w potrzebie”.

W 1920 roku tereny dzisiejszego Podkarpacia szczęśliwie uniknęły bolszewickiego najazdu. W kulminacyjnym momencie wojny, w sierpniu 1920 r. konnicę Budionnego dzieliło niespełna 40 kilometrów od Narola – obecnie miasteczka w powiecie lubaczowskim. Przekaz ustny, w wielu wypadkach niesprawdzone pogłoski oraz prasa były podstawowym źródłem wiedzy o rozgrywającej się na wschodzie batalii.

Stacjonująca w okresie międzywojennym w Brześciu 30. Dywizja Piechoty wywodziła swoje tradycje z jednostek, które powstały na Syberii w okresie I wojny światowej.

W wojnie polsko-bolszewickiej uczestniczyła natomiast Brygada Syberyjska, w składzie której znajdowali się ochotnicy. Jednostkę zasilila duża grupa młodzieży szkolnej pochodząca między innymi z Rzeszowa.

Z tej okazji w „Życiu Podkarpackim” (12 sierpnia 2020), „Obserwatorze Lokalnym” (15 sierpnia 2020) i „Sztafecie” (13 sierpnia 2020) ukazał się specjalny dodatek historyczny „Rok 1920. W obronie Niepodległości – wątki podkarpackie”, który przygotował Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie.

Spis treści:

- Dariusz Byszuk, Powiatowy Komitet Obrony Państwa w Rzeszowie
- Tomasz Bereza, Na zapleczu frontu
- Piotr Chmielowiec, Brygada Syberyjska
- Jacek Magdoń, Piotr Chmielowiec, Piotr Szopa, Polskie Termopile 1920

[Poprzedni Strona](#)
[Następny Strona](#)

Dodatek historyczny Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Rzeszowie

„Rok 1920. W obronie Niepodległości – wątki podkarpackie”

Powiatowy Komitet Obrony Państwa w Rzeszowie

DARIUSZ BYSZUK

Jedną z najpiękniejszych kart historii Rzeszowszczyzny w XX wieku jest powstanie i działalność Powiatowego Komitetu Obrony Państwa w Rzeszowie, który w najtrudniejszym okresie wojny polsko-bolszewickiej w lipcu i sierpniu 1920 r., gdy Armia Czerwona zbliżała się do Lwowa i Warszawy, zajął się mobilizacją społeczeństwa powiatu rzeszowskiego na rzecz obrony świeżo odzyskanej niepodległości pod hasłem „Ojczyzna w potrzebie”.

W wyniku klęski operacji kijowskiej Wojska Polskiego i przejścia Armii Czerwonej do ofensywy najpierw na Ukrainie, a następnie na Białorusi, państwo polskie znalazło się w obliczu śmiertelnego niebezpieczeństwa. Bolszewicka Rosja dążyła do całkowitej likwidacji niepodległego państwa polskiego, a następnie do ekspansji rewolucji w głąb Europy.

W obliczu zagrożenia wszystkie liczące się ugrupowania polityczne w Polsce porzuciły się w celu konsolidacji sił do obrony ojczyzny. Na mocy jedynej uchwały sejmu z 1 lipca 1920 r. powołano Radę Obrony Państwa, której przewodniczył naczelny Wódz – Józef Piłsudski. Gen. Józef Haller jako dowódca Armii Ochotniczej wydał odezwę wzywającą do masowego wstąpienia do Armii Ochotniczej. 8 lipca przedstawiciele ponad dwustu organizacji społecznych, powołał Obywatelski Komitet Wykonawczy Rady Obrony Państwa. Wydał on odezwę wzywającą do wspierania walczącego wojska i pełnej konsolidacji społeczeństwa do obrony

ojczyzny. Do końca lipca 1920 r. w całym kraju powstało blisko 3000 powiatowych, miejskich, gminnych i dzielnicowych komitetów obrony państwa, w których działali politycy, naukowcy, literaci, dziennikarze, księża, wojskowi, działacze społeczni i samorządowi.

Zebranie w Rzeszowie – „Ojczyzna w potrzebie”

W Rzeszowie szybko pojawili się pierwsi uciekinierzy z terenów Małopolski Wschodniej, zagrożonej najazdem bolszewickim. 12 lipca 1920 r. z inicjatywy starosty rzeszowskiego Antoniego Konowicza zwołano zebranie przedstawicieli władz wojskowych, państwowych, samorządowych oraz reprezentantów stowarzyszeń, organizacji społecznych oraz partii politycznych działających na terenie powiatu rzeszowskiego. Odbyło się ono pod hasłem „Ojczyzna w potrzebie” i miało na celu skonsolidowanie

nieślenia pomocy państwu i wojsku. Zebrani uchwalili powołanie Powiatowego Komitetu Obrony Państwa w Rzeszowie. W skład komitetu weszli: przewodniczący – mjr Kazimierz Zapalski, zastępca przewodniczącego – starosta Antoni Konowicz, sekretarz – dr Wincenty Wysocki, członkowie – Krajewski (Związek Ludowo-Narodowy), burmistrz Rzeszowa dr Roman Krogulski (Klub Pracy Konstytucyjnej), Karol Krwawicz (Polska Partia Socjalistyczna), dr Andrzej Kuś (Polskie Stronnictwo Ludowe „Piast”), Majchrzycki (Stronnictwo Katolicko-Ludowe), Jan Tepper (Polskie Stronnictwo Ludowe – Lewica), Władysław Waler (Narodowa Partia Robotnicza) oraz z ramienia organizacji społeczno-kulturalnych i samorządowych: marszałek powiatu Jan Jędrzejewicz, dr Zdzisław Maurer, dr Teofil Nieć, prezes „Ogólna Nauczycielskiego” Bronisław Szwarzczak, dr Zygmunt Talaśiewicz, ks. dziekan Michał Tokarski. Na następnym posiedzeniu dołączył prof. Feliks Wilk, a w sierpniu 1920 – dr Samuel Reich jako przedstawiciel rzeszowskich Żydów.

W ramach Komitetu utworzono cztery wydziały: Wydział Propagandy, Wydział Wербunkowy, Wydział Pomocy dla Żołnierza w Polu i Wydział Finansowy. Siedziba Komitetu mieściła się na drugim piętrze kamicy Gasy Oszczęści w Rzeszowie (obecna siedziba Banku PKO BP przy ul. 3 Maja). Znajdowały się tam pomieszczenia trzech wydziałów. Wydział Wербunkowy miał swoją siedzibę na parterze gmachu „Sokoła” (obecna siedziba Teatru im. Wandy Siemaszkowej w Rzeszowie). Nieformalnym organem prasowym był tygodnik „Ziemia Rzeszowska”. Publikowano tu sprawozdania i komunikaty Komitetu oraz jego wydziałów i sekcji. Organem zwierzchnim w stosunku do PKOP w Rzeszowie był Komitet Obrony Państwa na Zachodnią Małopolskę w Krakowie, któremu komitet rzeszowski składał sprawozdania ze swojej działalności i miał przekazywać 2/3 zebranych funduszy.

Komitet zbierał się na posiedzeniach 2-3 razy w tygodniu, później – we wrześniu i październiku – częściej, raz w tygodniu. Dyskutowano o najważniejszych problemach, wydziały składały sprawozdania ze swojej działalności, podejmowano decyzje dotyczące spraw całego PKOP, spraw finansowych, wydawniczych, reżolucji i odezw, kontaktów z Komitetem Obrony Państwa na Zachodnią Małopolskę w Krakowie.

Działalność propagandowa

Wydział Propagandy rozpoczął działalność na rzecz tworzenia we wszystkich wsiach i miasteczkach powiatu rzeszowskiego gminnych komitetów obrony państwa, udzielał też tym komitetom wszelkiej pomocy merytorycznej. Wykładowcy wydziału obsługiwali zebrania wsijskie, wzywali społeczeństwo do ofiarności, mobilizowali męczyzn do zgłaszania się do Armii Ochotniczej. Wzywano do zbierania artykułów żywnościowych i przekazywania ich dla stacji posikowej dla chorych i rannych żołnierzy oraz dla ewakuowanych, apelowano o udzielenie pomocy rodzinom tych, którzy wstąpili do Armii Ochotniczej lub zostali zmobilizowani. Przed wszystkim jednak poprzecz pogodził, odczyty i zebrania budziły ducha patriotycznego, wskazywano na dobrodziejstwa płynące z wolnej

INSTYTUT
PAMIĘCI
NARODOWEJ
Oddział w Rzeszowie

Święto ślubowania
Obrony Ojczyzny!

Wzywa się wszystkich Polaków do wzięcia udziału w Uroczystości narodowej, która odbędzie się w niedzielę 8. sierpnia w następującym porządku:

- 1) Hejnał z wieży.
- 2) Zbiórka delegacji w ogrodzie „Sokoła” o godzinie 9, rano i pochód na błonia.
- 3) Uroczysta msza i kazanie na błoniach przy drodze do Przybyszówki.
- 4) Pochód pod pomnik Kościuski ulicami: Krakowska i Kościuski, który otworzy Wojsko, następnie postępowanie będzie Gwardia Obywatelska. Inwalidi, Komitet Obrony Państwa, Przedstawiciele władz, Delegacje, Związki, Młodzież szkolna, Skanci, Publiczność – z zamku Wojsko.
- 5) Hymn narodowy – orkiestra.
- 6) Przemówienie przedstawicieli Wojskowskiej.
- 7) Przysięga Gwardii Obywatelskiej.
- 8) Przemówienie przedstawicieli ludności cywilnej.
- 9) Ślubowanie.
- 10) Odpiewanie pieśni patriotycznych: „Jeszcze Polska nie zginęła” i „Rota”.

Przed i w czasie Uroczystości złożyć na potrzeby P. K. O. P.

W Rzeszowie, 5. sierpnia 1920.

Za Powiatowy Komitet Obrony Państwa:

Zapalski, młodszy Konowicz, starszy

2 sierpnia 1920 r.

Ogłoszenie Powiatowego Komitetu Obrony Państwa w Rzeszowie wzywające do udziału w uroczystościach patriotycznych, które miały odbyć się 8 sierpnia, Rzeszów, 5 sierpnia 1920 r. (zbiory Biblioteki Narodowej)

Polski i przedstawiano zagrożenia jakie niesie bolszewizm. 25 lipca takie zebrania odbyły się w Głogowie, Białowieży i Tyczynie. Zás 1 sierpnia w Boguchowie, Borku Starym, Chmielniku, Futomie, Górze Zaczerskiej, Hyznem, Jaworniku Polskim, Krasnem, Krzaczewie, Lubnie, Łące, Małowie, Mironi, Przeworsku, Przybyszówce, Rudnej Wielkiej, Słocinie, Stobiernej, Świdzicy, Trzcinie, Trzebownisku, Woli Rafałowskiej, Wysockiej, Zabierzowie i Zgobniu. Wszędzie notowano dobre nastroje społeczne, zauważano wielką ofiarność społeczeństwa na cele obronne. Wydział Propagandy prowadził także odczyty w koszarach wśród żołnierzy batalionu zapasowego 17. pułku piechoty. Zás 8 sierpnia 1920 r. w Rzeszowie zorganizował wielką manifestację z udziałem delegatów okolicznych gmin i wojska pod nazwą „Święto ślubowania Obrony Państwa”.

Pomoc wojsku i opieka nad uchodźcami

Wydział Wербunkowy prowadził zbiórki broni i agitację werbunkową ochotników, stworzył też Gwardię Obywatelską, do której weszli męczyźni zwolnieni od służby wojskowej. Pełniła ona służbę wartowniczą przy obiektach wojskowych, mostach i ważnych obiektach cywilnych. Już w lipcu liczyła ona 230 męczyżn w wieku ponad 20 lat, których komisja wojskowa nie zakwalifikowała do służby w Armii Ochotniczej. Na jej czele stał prof. Władysław Szebelberg.

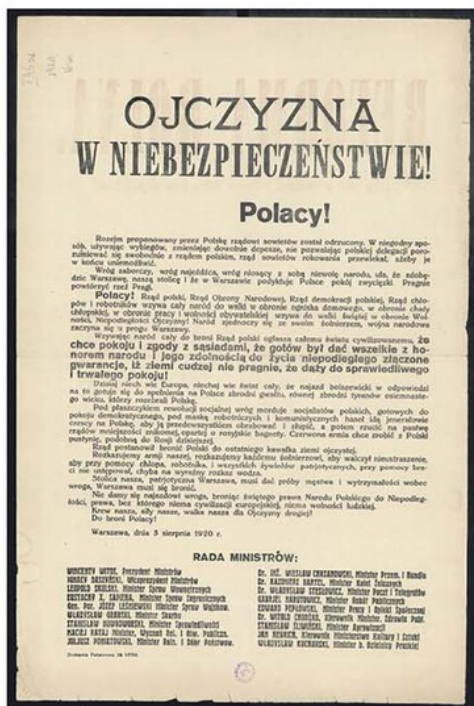
Wydział Pomocy dla Żołnierza w Polu zajmował się nie tylko pomocą dla wojska, które w czasie transportów zatrzymywano w Rzeszowie, ale również niesieniem pomocy dla uchodźców z terenów zajętych przez Armię Czerwoną. Ściśle współpracował z organizacjami humanitarnymi i społecznymi takimi jak sekcje Białego Krzyża i Czerwonego Krzyża. W skład wydziału wchodziły: stacja żywnościowa, szwalnia bielizny dla żołnierzy oraz Sekcja Opieki nad Uchodźcami, zwana też Sekcją Ewakuacyjną. Stacja żywnościowa, w której pracowało około 20 kobiet, na dworcu w Rzeszowie wydawała bezpłatne posiłki rannym i chorym żołnie-

rzom, zaś zdrowym za minimalną opłatą. Oddzielna stacja żywnościowa dla uchodźców zaopatrywała w artykuły żywnościowe uciekinierów z terenów ogarniętych wojną; wydawano im żywność zakupioną za fundusze komitetu oraz pochodzącą z darów od okolicznych włościan i dworów. Szwalnia bielizny dla żołnierzy była w zasadzie dwuletnia; jedna płatna, druga bezpłatna. W tej drugiej pracy odbywała się społecznie. Pracujące w szwalniach kobiety szły z zakupionych materiałów bielizną dla żołnierzy, głównie z batalionu zapasowego 17. pułku piechoty w Rzeszowie. Sekcja Opieki nad Uchodźcami prowadziła Biuro Informacyjne, które mieściło się w Ratuszu i informowało uchodźców, dokąd winni się udać by uzyskać pomoc, kierowało ich do różnych powiatów oraz prowadziło ewidencję osób ewakuowanych z terenów zagrożonych i zajętych przez Armię Czerwoną, a rozmieszczonych w poszczególnych miejscowościach powiatu rzeszowskiego. Prowadzono też dla uchodźców zbiórki żywności i ubrań oraz paszy dla koni.

Zbiórki finansowe

Wydział Finansowy zajmował się głównie propagowaniem „pożyczki Odrodzenia”, wydawał plakaty informacyjne i propagandowe. Po uchwaleniu przez Komitet nadzwyczajnego podatku w wysokości „25% groźba czynszowego” dla mieszkających w Rzeszowie oraz daniny w wysokości 2 mark polski od morgi gruntu, zorganizował komisję szacunkową, której celem było oznaczenie sumy do subsydiowania. Zebrane fundusze wydział przeznaczał m.in. na zakup materiałów dla szwalni, artykułów spożywczych dla stacji żywnościowej oraz na wypłatę odszkodowań dla robotników, którzy pełnili służbę wartowniczą.

Nieco później utworzono Wydział Gospodarczy, który miał za zadanie dostarczać wszystkim sekcjom materiały i produkty oraz prowadzić magazyny na stacji kolejowej w Rzeszowie, w których gromadzono wszystko, co zebrano od społeczeństwa.

Odezwę Rządu Obrony Narodowej „Ojczyzna w niebezpieczeństwie”, Warszawa, 5 sierpnia 1920 r. (zbiory Biblioteki Narodowej)

materiał informacyjny

Dodatek prasowy „Rok 1920. W obronie Niepodległości - wątki podkarpackie” Sztafeta str. 1

Pliki do pobrania

[Dodatek prasowy „Rok 1920. W obronie Niepodległości - wątki podkarpackie” Życie Podkarpackie \(pdf, 13.09 MB\)](#)
[Dodatek prasowy „Rok 1920. W obronie Niepodległości - wątki podkarpackie” Obserwator Lokalny \(pdf, 4.88 MB\)](#)
[Dodatek prasowy „Rok 1920. W obronie Niepodległości - wątki podkarpackie” Sztafeta \(pdf, 8.02 MB\)](#)